

6. Funkcje wyspecjalizowane – wyniki badania ankietowego wybranych przedsiębiorstw

O ile pełnione *funkcje centralne* mają w większości przypadków zasadnicze znaczenie w określeniu i podtrzymaniu, a zatem trwałości pozycji małych miast w systemie osadniczym na poziomie lokalnym²⁸, o tyle *funkcje wyspecjalizowane*, ujmowane tutaj za Webbem [1959] jako funkcje o ponadlokalnym zasięgu, określają zwykle pozycję poszczególnych miejscowości, zajmowaną na osi zróżnicowania wartości wskaźników społeczno-ekonomicznego rozwoju.

Przeprowadzone bezpośrednio w terenie badanie kwestionariuszowe objęło 55 działających w małych miastach przedsiębiorstw przemysłowych oraz usługowych o co najmniej ponadlokalnym zasięgu rynkowym, przy tym zatrudniających nie mniej niż kilku pracowników. Przy ich wyborze istotne były wskazania lokalnych respondentów, spośród których znajdowali się także przedsiębiorcy. Nie pretendując do formalnej – statystycznej reprezentatywności w skali całego podzbioru objętych niniejszym studium małych miast, a tym bardziej w skali poszczególnych miejscowości, uwzględnione w badaniu firmy mogą być jednak traktowane jako charakterystyczne składniki profilu funkcjonalnego na obydwu wymienionych poziomach. Sumaryczne wyniki ankiety są przedstawione w tab. 4 (por. także załącznik).

Powyższe wyniki dokumentują wśród ankietowanych podmiotów przewagę tych, które stanowią własność miejscową, najczęściej rodzinną; wykazują także, że okresem, w którym powstała większość spośród badanych firm o ponadlokalnym zasięgu rynkowym były lata transformacji systemowej, poprzedzające przystąpienie Polski do Unii Europejskiej. Wymienione jako działające przed 1990 r. podmioty gospodarcze wyrosły z zakładów rzemieślniczych, inne stanowią istniejące już wcześniej przedsiębiorstwa spółdzielcze, a w paru jedynie przypadkach dawne państwowe, sprywatyzowane zakłady. Zwraca uwagę niewielki udział przedsiębiorstw nastawionych na rynek nie szerszy niż regionalny, przy wysokim – sześćdziesięcioprocentowym udziale firm produkujących co najmniej w części, a blisko dwudziestoprocentowym w całości na eksport. W tej ostatniej grupie pięć firm, czyli co druga deklarowała stosowanie strategii konku-

²⁸ Specjalizacja w przypadku funkcji centralnych odnosi się do dóbr wyższego rzędu, świadczonych na wyższych poziomach hierarchii w systemie miast [por. Jerczyński 1973: 23].

Tabela 4. Cechy ankietowanych przedsiębiorstw o ponadlokalnym zasięgu rynkowym

Wybrane cechy	Liczba firm według okresu rozpoczęcia działalności			Łączna liczba
	przed 1990	1990-2003	2004 i później	
	14	25	16	
1. Status własnościowy				
Lokalna, rodzinna	6	16	8	30
Inna, krajowa własność	8	6	6	20
Zagraniczna (w tym udziały)	-	3	2	5
2. Zasięg rynkowy				
Subregionalny i regionalny	3	4	2	9
Krajowy	3	6	4	13
Krajowy i międzynarodowy	7	10	6	23
Głównie lub wyłącznie międzynarodowy	1	5	4	10
3. Źródła materiałów oraz półproduktów				
Lokalne i regionalne	5	3	5	13
Inne krajowe	1	5	4	10
Krajowe i zagraniczne	3	4	2	9
Głównie zagraniczne	2	8	3	13
4. Strategia rynkowa				
Konkurują ceną	6	11	7	24
Konkurują jakością, unikalnością produktu	3	6	4	13
Mieszana strategia	5	8	5	18
5. Znaczenie lokalnych warunków przyrodniczych				
Istotne	4	5	5	14
Nieistotne	3	7	6	16
Brak opinii	7	13	5	25
6. Liczba pracowników				
Poniżej 10	-	2	5	7
10-49	4	10	4	18
50-99	2	4	3	9
100-199	6	7	4	17
200 i więcej	2	2	-	4

Źródło: opracowanie własne.

Załącznik do tabeli 4

Lp.	Branża lub rodzaj działalności ankietowanych przedsiębiorstw	Miejscowość
1.	Produkcja szkła okiennego	Barczewo
2.	Produkcja mebli	Barczewo
3.	Dystrybucja materiałów medycznych	Biała Piska
4.	Mleczarnia	Chorzele
5.	Tartak i zajazd	Brańsk
6.	Komponenty do produkcji zniczy	Brańsk
7.	Produkcja zniczy – montaż	Brańsk
8.	Produkcja zniczy	Brańsk
9.	Masarnia	Brańsk
10.	Młyn	Ciechanowiec
11.	Masarnia – produkcja wędlin	Ciechanowiec
12.	Sortownia używanej odzieży	Czarna Białostocka
13.	Produkcja opakowań – przetwórstwo tworzyw sztucznych	Czarna Białostocka
14.	Produkcja opakowań foliowych	Czarna Białostocka
15.	Produkcja konstrukcji stalowych, małe mosty	Czarna Białostocka
16.	Konstrukcje stalowe do budynków, mosty	Czarna Białostocka
17.	Tartak 1	Dąbrowa Białostocka
18.	Tartak 2	Dąbrowa Białostocka
19.	Piekarnia	Górowo Iławeckie
20.	Wyroby metalowe dla budownictwa	Górowo Iławeckie
21.	Stolarnia – ramy okienne	Górowo Iławeckie
22.	Produkcja sznurów i sieci oraz branża budowlana	Korsze
23.	Tartak, produkcja mebli ogrodowych	Lidzbark
24.	Produkcja mebli tapicerowanych	Lidzbark
25.	Hotel	Lidzbark
26.	Stolarnia – produkcja okien	Lidzbark
27.	Produkcja ram meblowych oraz działalność deweloperska	Lubawa
28.	Produkcja luster	Lubawa
29.	Przystawki i akcesoria do przyczep kempingowych	Lubawa
30.	Meble, wyposażenie mieszkań (IKEA)	Lubawa
31.	Hotel, organizacja imprez – rekreacja	Myszyniec
32.	Hotel, restauracja	Myszyniec
33.	Masarnia oraz restauracja	Myszyniec
34.	Produkcja pasz (Indykpol)	Olsztynek
35.	Przetwórstwo tworzyw sztucznych	Olsztynek
36.	Produkty spożywcze – octy, musztardy	Olsztynek
37.	Produkcja przenośników taśmowych	Orneta
38.	Hotel i restauracja	Orneta
39.	Dealer samochodów i urządzeń rolniczych	Orneta
40.	Wytwórnia pasz (Celdrób)	Raciąż
41.	Produkcja granulatów PCV	Raciąż
42.	Mleczarnia (Polmlek)	Raciąż

43.	Restauracja – karczma	Reszel
44.	Produkcja obrabiarek do drewna	Reszel
45.	Produkcja mebli tapicerowanych	Reszel
46.	Kamieniarstwo (w tym schody, posadzki, kominki <i>etc.</i>)	Sejny
47.	Mleczarnia (Mlekpol)	Sejny
48.	Masarnia	Susz
49.	Przetwórstwo spożywcze (mrożonki, gotowe dania)	Susz
50.	Produkcja okien i drzwi z PCV, bram	Susz
51.	Chemia gospodarcza, nawozy (INCO)	Susz
52.	Produkcja mebli i konstrukcyjnych elementów giętych	Susz
53.	Specjalistyczna produkcja drzwi, tartak	Susz
54.	Restauracja, organizacja okolicznościowych imprez	Szczuczyn
55.	Sprzedaż maszyn rolniczych, artykułów gospodarczych	Szczuczyn

rencyjności rynkowej opartej na jakości lub specyfice oferowanego produktu, podczas gdy w skali analizowanego zbioru zdecydowanie przeważało podejście związane z jego ceną, pośrednio zwłaszcza z kosztami pracy.

Jeśli chodzi o pozyskiwanie surowców lub komponentów, dla dwóch rodzajów przedsiębiorstw, mianowicie zakładów przetwórstwa spożywczego oraz hoteli i restauracji, są to źródła wyłącznie lub głównie lokalne, co najwyżej sięgające subregionalnego poziomu. *Nota bene*, podczas gdy te pierwsze, w tym mleczarnie, obiekty gospodarcze tak charakterystyczne dla obszaru badań, mają korzenie sięgające lat powojennych, a nawet wcześniejszych, w przypadku drugich sześć spośród siedmiu objętych ankietą firm powstało w okresie od 2004 r., co wskazuje na znaczenie turystyki i wypoczynku jako jednego z kierunków przemian ponadlokalnych funkcji małych miast północno-wschodniej Polski²⁹.

Wśród zagadnień szerzej uwzględnionych w kwestionariuszu, a nie wykazanych w zestawieniu tabelarycznym (w tym przypadku ze względu na dużą zmienność w czasie) były m.in. kwestie związane z rynkiem pracy. W tym zakresie sytuacja poszczególnych przedsiębiorstw oraz stosowane przez nie strategie są silnie zróżnicowane. W przypadku niektórych firm, występujący coraz silniej na lokalnych rynkach niedobór pracowników, stanowiący skumulowany efekt przemian demograficznych, odpływu migracyjnego oraz nadejścia wysokiej koniunktury gospodarczej po kryzysie lat 2008-2011, skłania do przyjmowania cudzoziemców, głównie zza południowo-wschodniej granicy; w innych zmierza się do osiągnięcia stabilności zatrudnienia poprzez podnoszenie wynagrodzeń i wprowadzanie różnych zachęt pozapłacowych. Wyraźnie zaznacza się równoległe tendencja do inwestowania w automatyzację produkcji, co jednak, zwłaszcza w przedsiębiorstwach notujących w ostatnich latach roz-

²⁹ Można również przyjąć, chociaż trudno udokumentować (ze względu na organizację przetargów i dostaw drewna z Lasów Państwowych), że znaczna część surowców dla zakładów przemysłu drzewnego, a częściowo także meblarskiego pochodzi z tego obszaru.

wój związany ze wzrostem rynkowego popytu (był on relacjonowany w 40 spośród ankietowanych firm, przy czym zaledwie dwie odnotowały spadek działalności) rzadko prowadzi do ograniczenia liczby pracowników.

W sieci powiązań

Jeśli chodzi o kształtowanie się sieci powiązań kooperacyjnych między firmami na poziomach lokalnym i regionalnym, są one widoczne w świetle wyników ankiety w dwóch przypadkach. Pierwsza to sieć powiązań o znacznym wolumenie materialnych przepływów, łącząca zakłady koncernu IKEA ze zlokalizowanymi także głównie w Lubawie podwykonawcami. Druga sieć, o znacznie mniejszej skali, obejmuje kilka firm usytuowanych w Brańsku i okolicach, specjalizujących się w produkcji i montażu zniczy. W innych miastach – Raciążu, Olsztynku, Suszu kilka zakładów, zwłaszcza w branży przetwórstwa produktów rolniczych, wchodzi w skład sieci o krajowym zasięgu. Ponad połowa ankietowanych przedsiębiorstw stosuje natomiast *outsourcing* w odniesieniu do wybranych usług, najczęściej księgowych, ponadto technicznych³⁰, transportowych, porządkowych; pozostałe, zwłaszcza mniejsze prowadzą je w ramach własnej działalności.

Przedstawione w tab. 4 informacje wskazują wśród ankietowanych przedsiębiorstw m.in. na cechy charakterystyczne dla podmiotów działających w regionach peryferyjnych [Woods 2013], o ograniczonym popycie wewnętrznym i niepełnym rozwoju poziomych powiązań gospodarczych, firm bazujących jednocześnie w znacznej części na niskich kosztach pracy. Zmiany zachodzące na rynku pracy sugerują, że ta ostatnia cecha nie może być jednak postrzegana jako czynnik przyciągający nowe inwestycje gospodarcze do małych miast badanych regionów.

³⁰ Od standardowych, w zakresie chłodnictwa i hydrauliki, po (zlecane przez co najmniej dwie z ankietowanych firm) realizowane w różnych ośrodkach prace badawczo-rozwojowe, związane z wprowadzaniem nowych produktów.